

Kraków, 10 listopada 2023 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Imię i nazwisko kandydata: Mgr Stephen BRANIGAN
Tytuł rozprawy doktorskiej: Cultural Bias in Contemporary English Language Teaching
Promotorki: Prof. dr hab. Dorota Brzozowska i prof. UO dr Elżbieta Szymańska-Czaplak
Uczelnia: Uniwersytet Opolski
Recenzent: Dr hab. Joanna Dybiec-Gajer, prof. ucz.
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Uwagi wstępne

Język angielski w ostatnich dekadach podlega intensywnym zmianom, a jego status jako *lingua franca* powoduje, że staje się dla osób uczących się go środkiem komunikacji nie tyle z natywnymi użytkownikami z krajów anglosaskich co z innymi użytkownikami, dla których angielski jest językiem obcym lub drugim. Niesie to istotne implikacje dla uczenia się i nauczania tego języka. Zmieniająca się pozycja angielszczyzny na świecie i wpływ tychże przemian na metodologię nauczania analizowane są w przedłożonej do recenzji rozprawie doktorskiej, która podejmuje w związku z tym temat ważny zarówno z perspektywy metodyki nauczania języka angielskiego jak i ze społecznego punktu widzenia – także, a może zwłaszcza, w kontekście polskim, gdzie język angielskim stał się dominującym w kształceniu językowym pierwszym językiem obcym, a najczęściej wykorzystywane na różnych etapach kształcenia podręczniki pochodzą z globalnych, anglosaskich wydawnictw. Praca wyrasta z autoetnograficznych refleksji i wieloletnich doświadczeń Autora, rodzimego użytkownika języka angielskiego, jako nauczyciela rozważanego języka poza obszarem anglosaskim, co przekłada się na szeroki ogląd badanego zjawiska i kompetentne analizy przeprowadzone w rozprawie.

Struktura pracy i uwagi szczegółowe

Rozprawa składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów pogrupowanych w trzy obszerne części, zakończenia, bibliografii, załączników oraz streszczeń w językach angielskim i polskim. Liczy łącznie 173 strony. Poszczególne części rozdziałów i podrozdziałów są ze sobą logicznie powiązane, a ich kolejność jest uzasadniona, przez co rozprawa układa się w wyraźne kontinuum. Na podkreślenie zasługuje metodyczność struktury rozdziałów. Wszystkie rozpoczynają od zwięzłego wprowadzenia (introduction), następnie zawierają część przedstawieniowo-faktograficzną, po której następuje krytyczne omówienie zaprezentowanych zagadnień (discussion, za wyjątkiem rozdziału 6 i 7) i kończą się podsumowaniem. Zważywszy na dużą liczbę rozdziałów (9) i poruszanych w nich aspektów, taki układ systematyzuje treść i sprzyja lekturze.

Rozprawa rozpoczyna się od interesującego nakreślenia w części pierwszej ewolucji języka angielskiego do jego obecnej pozycji międzynarodowego, globalnego środka komunikacji. Doktorant omawia nie tylko kolonialne uwikłania początków dominacji angielszczyzny, ale także splot różnorodnych czynników ekonomiczno-kulturowo-cywilizacyjnych i instytucjonalnych przyczyniających się rozpowszechniania się tego języka na całym świecie. Odnotowuje także powstanie w pierwszej połowie XX w. instytucji służących rozprzestrzenianiu i promowaniu języka angielskiego: BBC i BBC World Service (najpierw pod nazwą The Empire Service), The Voice of America i British Council. Szczegółowo przedstawia koncepcję imperializmu językowego Roberta Phillipsona (1992). W części pierwszej Autor omawia także z perspektywy interkulturowej dominujące obecnie w nauczaniu i metodyce języka angielskiego podejście komunikatywne. Doceniając zalety tego podejścia, krytycznie ustosunkowuje się do jego implicytnych założeń kulturowych, wśród których wskazuje na etnocentryzm, nieadekwatne do stanu rzeczywistego i potrzeb uczących się skupienie na stereotypowych przedstawieniach kultury anglosaskiej, pomijanie aspektów kultury źródłowej uczących się oraz hołdowanie aspiracyjnym wyobrażeniom klasy średniej. Innymi słowy, Doktorant analizuje kulturowe uwarunkowania, czy wręcz uprzedzenia podejścia komunikatywnego.

Empiryczne potwierdzenie tezy o monokulturowym podejściu do współczesnego nauczania języka angielskiego przynosi część trzecia, w której Autor przedstawia przeprowadzone przez siebie badania i omawia ich wyniki. Interesującym aspektem części badawczej jest uwzględnienie różnorodnych kontekstów kształcenia językowego z perspektywy przekazu treści i nabywania kompetencji interkulturowych. Wybór przedmiotu badań jest przekonująco uzasadniony merytorycznie i osadzony na bardzo solidnym fundamencie teoretycznym (omówiono między innymi koncepcje kultury na potrzeby nauczania języka obcego, wrażliwości interkulturowej, interkulturowej kompetencji komunikacyjnej oraz modeli angielszczyzny i jej nauczycieli (*native vs non-native speaker*). Autor przeprowadził trzy badania, dotyczące 1) oceny koncepcji i konstrukcji globalnego podręcznika do nauki angielskiego, 2) oczekiwań uczących się oraz 3) opinii na temat preferowanego modelu angielszczyzny, co pozwoliło na ciekawe zestawienie podejścia instytucjonalnego (1) z wyobrażeniami studentów oraz nauczycieli i osób o zainteresowaniach językowych (2 i 3).

W badaniu pierwszym Autor wybrał do omówienia popularny podręcznik *English File* i dokonał porównawczej analizy treści dwóch skrajnych wydań serii: pierwszego (Latham-Koenig i Oxenden, 1996 r.) oraz najnowszego w momencie pracy nad rozprawą doktorską (Latham-Koenig et al., wyd. 4 z 2020 r.). Zasadnym wydaje się założenie Doktoranta, żeby wyłonić ten podręcznik jako reprezentujący wydawnictwa globalne ze względu na jego szeroką dystrybucję i wysokie nakłady (wg szacunków z przytoczonej literatury tylko w Chinach sprzedano ponad milion egzemplarzy), a także żeby skupić się na edycji z poziomu B2 (*English File Upper Intermediate*) ze względu na większą kondensację treści w porównaniu do podręczników z poprzedzających go poziomów biegłości językowej. Badanie wyróżnionych kategorii kulturowych (kultura wyjściowa, docelowa (brytyjska i szerzej anglosaska), komunikacja interkulturowa oraz uniwersalizm) dowodzi nieznacznej tylko zmiany we wzorcach prezentowania treści kulturowych. Autor pokazuje, że kultura wyjściowa stanowi marginalny punkt odniesienia w obu edycjach, natomiast w najnowszym wydaniu zaznacza się trend ograniczania treści typowo brytyjskich i zastępowania ich szerszym kontekstem anglosaskim oraz większego akcentowania aspektów uniwersalizmu kulturowego. W analizowanej parze podręczników Doktorant skategoryzował bardzo dużą liczbę 'pozycji' (items), bo aż 232 (s. 46). Dla czytelnika interesujące byłoby szersze omówienie

metodologii: jak definiowana jest 'pozycja', a także co oznaczają w odniesieniu do niej pojęcia 'cultural bias', 'characterization' i 'message' (s. 47) i jak zostały zoperacjonalizowane. Autor wspomina także o dużym znaczeniu ilustracji w badanych podręcznikach i problemach z ich interpretacją, nie rozwija jednak tego wątku. Kanał wizualny wydaje się interesującym aspektem transmisji treści kulturowych, któremu warto poświęcić więcej uwagi.

W badaniu drugim przedmiotem analizy były opinie studentów na temat tego, ile informacji na temat szeroko pojętej kultury uczących się powinno znajdować się w materiałach do nauki języka angielskiego. W badaniu uczestniczyło 21 chińskich studentów uczących się języka angielskiego w Polsce (B2-C1), którzy udzielili pisemnej, anonimowej odpowiedzi na sformułowane przez Autora pytanie o charakterze otwartym. Badanie miało charakter jakościowy. Wykazało, że studenci w zdecydowanej większości (ok. 70%) opowiadają się za wprowadzaniem elementów ich własnej kultury do materiałów do nauki języka angielskiego. Ciekawym wynikiem było także odnotowanie postaw optujących za użyciem materiałów do nauki języka obcego jako kanału informującego o aspektach kultury chińskiej, czy nawet tę kulturę promującego (ok. 20 % odpowiedzi). Kierując się kryterium odległości kulturowej od modelu anglosaskiego Autor przekonująco uzasadnia wybór grupy chińskiej do badania ze względu na znaczący dystans. Z powodu bliskości kulturowej nie zdecydował się natomiast na badanie polskich studentów, z którymi również pracował. Wydaje się, że interesujące poznawczo mogłoby być uwzględnienie grup respondentów z różnych sfer kulturowych celem porównania postaw i oczekiwań studentów.

Badanie trzecie z perspektywy metodologicznej i opracowania wyników miało podobny format do poprzedniego (sondaż opinii przez odpowiedź na pytania otwarte, analiza jakościowa), zaadresowane zostało jednak do innego rodzaju grupy, a mianowicie osób o zainteresowaniach lingwistycznych, w tym nauczycieli. Badanie przeprowadzono przez wykorzystanie grup tematycznych na platformie społecznościowej Reddit. Analiza jakościowa odpowiedzi (z 81 uzyskanych zakwalifikowano 33) udzielonych na pytanie o preferowany w nauczaniu model języka angielskiego wskazuje, jak zaznacza Autor, pragmatyczne i realistyczne podejście badanych, najczęściej opowiadających się nie za konkretnym modelem angielszczyzny,

a za spersonalizowanym nauczaniem kierującym się potrzebami i oczekiwaniami uczących się.

Ostatnia część rozprawy doktorskiej (rozdziały 6-9), z uwagi na poczynione w przeprowadzonych badaniach ustalenia, przynosi propozycje rozwiązań, których celem jest przeciwdziałanie zdiagnozowanej przez Autora dość jednostronnej perspektywie kulturowej dominującej jego zadaniem w nauczaniu języka angielskiego, zwłaszcza w globalnych podręcznikach do języka angielskiego i metodologii ujęcia komunikacyjnego, która nie ułatwia nabywania interkulturowej kompetencji komunikacyjnej. Doktorant analizuje przeszkody napotymane przez nauczycieli w nauczaniu tej kompetencji. Tu szczególnie interesujące są uwagi dotyczące dwóch kategorii uczących (native speaker vs non-native speaker), zebrane w podsumowującej infografice na s. 90. Następnie Autor proponuje koncepcję lekcji (rozdział 8), wychodzącej naprzeciw interkulturowym i komunikacyjnym potrzebom uczących się. Tematem zaplanowanej dla poziomu A2-B1 lekcji, zawierającej klasyczne sekcje poświęcone różnym aspektom języka (speaking, reading, listening, grammar, vocabulary, writing) są zakupy na świecie (*Shopping around the world*), co umożliwi odniesienia do różnych lokalizacji geograficznych (Afryka, Europa) a także kultury własnej uczących się przez autorefleksyjne pytania i zadania natury porównawczej. W lekcji położono duży nacisk na wykorzystanie autentycznych materiałów. Najciekawszym i zapewne kontrowersyjnym aspektem może wydawać się wprowadzenie niestandardowych form gramatycznych, opatrzonych stosownym komentarzem. Rozdział 9 zawiera badanie w działaniu (*action research*), którego celem jest zebranie opinii nauczycieli i uczniów na temat zaproponowanej lekcji. W zdecydowanej większości odnotowane reakcje były pozytywne.

Rozprawa doktorska została opracowana z dużą starannością, wywód jest spójny i Autor konsekwentnie i metodycznie przedstawia dowody na postawioną tezę. Akcentuje kolonialną proveniencję sukcesu angielszczyzny i na globalny język patrzy w oglądzie globalnym. Wydaje się, że ciekawe poznawczo byłoby również zbadanie i skonstrastowanie wybranych perspektyw mikro, uwarunkowań lokalnych konkretnych języków, krajów oraz ich rynków kształcenia językowego.

Przy wyróżniającej się staranności językowej i metodycznej pracy trochę mniej uwagi poświęcono elementom graficznym rozprawy: wykresom, ilustracjom oraz tabelom. Konsekwentne opatrzenie ich podpisami (np. wykresu na s. 48), także załączników 2 i 3, oraz zamieszczenie ich spisu zwiększyłoby czytelność rozprawy. Niektóre elementy graficzne (np. Załącznik 1, ilustracje do zaproponowanej lekcji – s. 114, w. 118) ze względu na niewielki rozmiar są słabo czytelne. Tego rodzaju aspekty techniczne łatwo poprawić przygotowując rozprawę do druku. Mając na uwadze jej walory merytoryczne rekomenduję bowiem udostępnienie jej szerszemu gronu odbiorców przez publikację.

W ramach dyskusji nad rozprawą doktorską chciałabym postawić następujące pytania: 1) Na pracę składają się trzy różne badania pilotażowe o charakterze wstępnym i rozpoznawczym, których wyniki analizowano głównie przy użyciu metod jakościowych. Które z badań ma największy potencjał poznawczy i które, i przy użyciu jakiej metodologii, warto byłoby kontynuować? 2) W badaniu oceny zaproponowanej lekcji (*Shopping around the world*) zastanawia brak reakcji jednej grupy respondentów na ćwiczenie ze słuchania (s. 128). Czy możliwe jest postawienie hipotezy o takiej reakcji uczestników badania i czy może ona wynikać z doboru materiału, który dotyczy Rosji? 3) Zaproponowana lekcja wprowadzająca elementy interkulturowe ma charakter *rozdziału* potencjalnego podręcznika do nauki języka angielskiego. Jakie założenia przyświecałyby całej książce? Ile powinno się w niej znaleźć kultury innej, nieanglosaskiej i elementów angielszczyzny jako lingua franca? Jak postępować z tematami wrażliwymi kulturowo?

Ocena końcowa i konkluzja

Rozprawa doktorska mgr. Stephena Branigana jest wartościowym, starannie przygotowanym i inspirującym opracowaniem naukowym. Jej Autor dał się poznać jako badacz i doświadczony dydaktyk, który opanował warsztat terminologiczny i metodologiczny właściwy dla dyscypliny językoznawstwo i który umiejętnie potrafi łączyć bogate doświadczenie praktyczne z teorią glottodydaktyczną i językoznawczą. Potrafił zidentyfikować ważny problem badawczy, uprzedzenie kulturowe w nauczaniu

języka angielskiego, i przy zastosowaniu odpowiednich narzędzi i badań empirycznych umiejętnie go przeanalizować oraz przedstawić autorską propozycję dydaktyczną promującą podejście interkulturowe.

Tym samym z stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia kryteria stawiane tego typu rozprawom zgodnie z obowiązującą Ustawą i wnioskuję o dopuszczenie Autora, Pana mgr. Stephena Branigana do dalszych etapów postępowania prowadzonego na Uniwersytecie Opolskim celem nadania Autorowi stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa.

Dr hab. Joanna Dybiec-Gajer, prof. UKEN
Instytut Filologii Angielskiej
Katedra Dydaktyki Przekładu